

ИЗКУСТВО И НАСЛЕДСТВО

История на Класическата музика в България за периода на културата
на 20 векта 7

„Свети Димитър“ – Духовна Музика в храма „Успение Богородично“
в град Пловдив 13

Музикална Етнография на Младите Единици – Български и западно-европейски
музикални ансамбли на XIX и началото на XX век 23

Изкуство и контекст

Музикална Етнография на Големият храм в град Пловдив
– история между двете световни войни 45

ИЗКУСТВО, ПУБЛИКИ И ПРОСТРАНСТВА

Музикална Етнография на Големият храм в град Пловдив – една
музикална история 47

Музикална Етнография на Големият храм в град Пловдив – една
музикална история 47

Музикална Етнография на Големият храм в град Пловдив – една
музикална история 47

*Шеста
младежка
научна
конференция*

Текстове от Шеста младежка научна конференция
2013

Изкуство и идентичност

ИЗКУСТВО
И
ИДЕНТИЧНОСТ

© Ваня Петкова, Марина Колева, Радостина Нейкова, съставители
© Калоян Коравски, графичен дизайн и предпечат

Институт за изследване на изкуствата – БАН
София 2015

Галина Денкова Националният събор на българското народно творчество в Копривница.....	143
Магдалена Николова Плъст – традиция и иновация	152

ИЗКУСТВО НА ОБРАЗА – РЕЦЕПЦИИ, ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПОЛИТИКИ

Радостина Нейкова Съвременно детско кино.....	163
Йосиф Аструков Ана Каракашева и крайните експерименти.....	171
Теодора Дончева Продуктовото позициониране в български телевизионни сериали и включването му на ниво сценарий	178
Александър Стайков Войната като битийна пукнатина във филма на Сергей Лозница „В мъглата“	184

СЪДЪРЖАНИЕ

КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Марина Колева Към въпроса за копирането на скулптурата през римската епоха.....	7
Владимир Димитров Живописът в храма „Успение Богородично“ в село Лъки, Гопелдечко	17
Богдана Братанова Иван Енчев – Видло и детско-юношеската периодика от края на XIX и началото на XX век.....	25
Ани Стойкова „Писма от Рим“ на Константин Величков в светлината на съвременните изкуствоведски изследвания.....	37
Боряна Вълчанова Тенденции в архитектурата на София в периода между двете световни войни	45

ИЗКУСТВО, ПУБЛИКИ, ПРОСТРАНСТВА

Мария Митева Александър Божинев – един академик за деня	57
Катерина Гаджева Организация на любителското фотографско движение в страната. Списание „Българско фото“.....	68
Ваня Петкова Политически режим и идеология, или българският театър „в предлаганите обстоятелства“	80
Стефа Ташева Архитектура и социални мрежи	92
Ирена Димитрова Зараждане на нови художествени практики в България (примерът на варненските художници).....	103

ТВОРЕЦ, ИЗКУСТВО, ИДЕНТИЧНОСТ

Якоб Димитриу Венецианската полихоровост при мотетите на И.С. Бах и музикалната форма на текста	119
Стефка Венкова Диригентската дейност на Апостол Николаев-Струмски (1886–1971).....	132

КУМ ВЪПРОСА ЗА КОПИРАНЕТО НА СКУЛПТУРАТА ПРЕЗ РИМСКАТА ЕПОХА

Марина Колева

Историческият контекст на копирането на скулптурата през римската епоха

Въпросът за копирането на скулптурата през римската епоха е един от най-актуалните в изкуствознанието днес. Той е свързан с проблемите на идентичността, на културното наследство, на историческата памет и на ролята на изкуството в обществото.

Въпреки че в древността копиранието на скулптурата е било забранено, през римската епоха това явление се е разпространило широко.

КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Културното наследство е част от идентичността на един народ. То е резултат от творческия процес, който се развива в продължение на векове. Копирането на скулптурата през римската епоха е един от най-актуалните в изкуствознанието днес.

Въпреки че в древността копиранието на скулптурата е било забранено, през римската епоха това явление се е разпространило широко. Това е свързано с проблемите на идентичността, на културното наследство, на историческата памет и на ролята на изкуството в обществото.

Въпреки че в древността копиранието на скулптурата е било забранено, през римската епоха това явление се е разпространило широко. Това е свързано с проблемите на идентичността, на културното наследство, на историческата памет и на ролята на изкуството в обществото.

Историческият контекст на копирането на скулптурата през римската епоха

ЖИВОПИСТА В ХРАМА „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО“ В СЕЛО ЛЪКИ, ГОЦЕДЕЛЧЕВСКО

Владимир Димитров

Нов български университет
vdimitrov@nbu.bg

Резюме: В статията авторът представя стенописите в храма „Успение Богородично“ в село Лъки, Гоцеделчевско. Иконографската програма на стенописите в храма се състои от стандартни композиции и от общоприетите и почитани в православния свят светци. Изображенията в храма са дело на каракьойския майстор-зограф Марко Минов, част от работилото в тази част на България ателие на семейство Минови. Прочуването на този паметник от епохата на Късното възрождане допринася за обогатяване на представата ни за развитието на изкуството по българските земи.

Ключови думи: изкуства, музеи, живопис, икони, зографи, Възраждане, XIX в.

Българското национално възрождане възниква и се развива неравномерно. То се формира под въздействието на различни фактори и обхваща широки обществени кръгове. Процесите имат различен ход в различните краища на българските земи – в градовете и в селата и сред българите в емиграция. В историческата наука няма единно мнение за началото и края на Българското възрождане. За горна граница на Възраждането обикновено се приема 1878 г., т.е. Освобождението на България. Но тук е важно да се уточни, че за част от неосвободените земи, като Македония и Източна Тракия, възрожденските процеси, макар с доста променени и деградирани идеали, продължават до 1912 г.

С посредничеството на Цариградската патриаршия се създават православни църковни общини, изградени на религиозен принцип. С отделянето на българите в самостоятелни църковни общини се забелязва напредък в образованието и в строителството на храмове. През XIX в. приходите на общините се увеличават от венчавки, договори, решаване на правни въпроси и помощ от

Гл. ас. д-р Владимир Димитров (София, 1975) е историк на изкуството. Програмен консултант на Департамент „Изкуствознание и история на културата“, НБУ. Магистър по изкуствознание в НБУ (2005), д-р (2010), главен асистент (2011). Книга: „Зографската фамилия Минови и тяхното стенописно наследство“ (2012), член на ICOMOS.

Изкуство и контекст. С., Институт за изследване на изкуствата, 2015

страна на еснафите. Зародило се движение за национална църква е важен фактор в развитието на възрожденската култура. Учредяването на Българската екзархия, която се явява най-големият български национален институт, признат в Османската империя, допринася както за развитието на образованието, така и за отпор на засилената католическа пропаганда в Тракия и Македония, която води до униатското движение, а и на редица протестантски конфесии, установили свои мисии в различни краища по българските земи. Екзархията има изключителни заслуги към учебното дело, особено в Македония и Източна Тракия.

В годините след Берлинския договор и Кресненско-разложкото въстание се активизира дейността на Екзархията. Благодарение на енергичните действия на екзарх Йосиф I (1840–1915) още през 1879 г. се отварят всички български училища, затворени по време на войната. През 1880 г. в Солун се открива мъжка гимназия, а през 1882 г. и девическа. В тези училища получават образование много младежи и девойки от тази част на Македония, а други работят като учители и учителки в местните училища. По-късно в Цариград се открива Духовна семинария, в която се обучават някои от местните свещеници. Машабна е дейността на „училищния“ отдел към Екзархията, воден от принципа на екзарх Йосиф I за „напредък чрез еволюция и образование“¹. Напредъкът в областта на просветата и църковния живот се отразява положително върху цялостното развитие на района и достига до по-отдалечените и високопланински селища.

Целта на настоящия текст е да посочи сцените, включени в иконографската програма на храма „Успение Богородично“, и да изтъкне тяхното място по отношение на хронологията в творчеството на зографската фамилия Минови². По-подробен анализ на иконографската програма и на нейните особености, както и на иконите и на иконостаса ще бъде обект на друга публикация.

Село Лъки е мървашко село, разположено в най-южните склонове на Южен Пирин. През него тече идващата от близко село Тешово река Мътница. В покрайнините на селото има останки от антични селища, обявени за паметник на културата през 1973 г., както и следи от железодобив и железнообработка от предримската

и римската епоха. Селото се споменава за първи път в османски регистри през 1623 г. под името Лъка. През XIX в. жителите на селото са се препитавали с традиционното земеделие и скотовъдство, но също така са били развити и дюлерство, турбетчийство, мелничарство, рударство, въгларство и др. В покрайнините е имало пещи и самокови. В землището на селото са запазени и останките на гробищния храм „Св. Архангел Михаил“. Най-старата част в храма е от XVI–XVII в. и е вградена в новата сграда от 1908 г. В храма има фрагментарно запазени следи от живописна украса. Макар да е обявен за паметник на културата, храмът днес е изоставен.

Енорийският храм „Успение Богородично“ в село Лъки е пострен през 1844 г. и представлява голяма трикорабна едноапсидна псевдобазилика. Пространството на храма е разделено от два реда колони. Тавањт е касетиран с изображение на Христос в медальон. По-голямата част от храма не е изписана. Интерес представляват дърворезбените иконостас и иконите върху него, както и амвонът, проскинитарите, архиерейският трон и пр. Към храма е имало и килийно училище, а през 1876 г. е открито и новобългарско училище.

Днес стенописите са в критично състояние. Пълно изследване на стенописите не може да се реализира без специализирана реставраторска намеса. Информация за провеждане на реставраторска дейност в миналото не е открита. От запазения, макар и в лошо състояние поменателен надпис към едно от изображенията става ясно, че стенописите са изпълнени през 1880 г. от зограф, принадлежал към семейство Минови, които са живели и работили в района.

В светия олтар стенописи има в конхата на апсидата – „Св. Богородица – Платитера“. Това изображение е известно в гръцката иконография под названието Μήτηρ Θεοῦ πλατιτέρα των ουρανῶν, в славянската иконография то е познато като Богородица Широка Небес, а в руската, където тя е застъпена особено много – като Знамение³. Св. Богородица Широка Небес (Платитера) съединява Небето със Земята, съпроводена от два ангела с разгънати свещици. Протезисната ниша е предназначена за съхранение на най-важните утвари, използвани в богослужението. Според установената практика там се представя композицията Христос в гроба плътски

или Сваляне на Христос от Кръста⁴. Протезисната ниша има важно литургично значение, поради което много често тя е изписвана значително по-рано от основната част на храма. Сред стенописите на Минови Христос в гроба плътски има в протезисните ниши на храмовете в селата Бельово, Долен и Палатово⁵. В Лъки зографът намира едно необичайно решение – Христос в потир. Това изображение навлиза сравнително късно в българската църковна живопис. Допускам, че е възможно този стенопис да е изпълнен и от други зографи, но поради лошото му състояние това твърдение трудно може да се докаже или отхвърли⁶.

Един от най-важните елементи в стенописната украса на християнския храм е илюстрирането на основните събития от живота на Христос и на Църквата. Те образуват повествователни цикли и са най-разгърнатият дял от стенописната украса на манастирските и енорийските храмове. Те са доминиращи не само в декоративната система, но и в смислово отношение. През поствизантийския период настъпва промяна в строгостта на църковната администрация при изграждането и идейния замисъл на отделните цикли. Намалването на обема на храмовите постройки, липсата на официална идеология, скъсването с византийската традиция водят до силно редуциране на сцените в циклите и сливането им в един общ цикъл. Той включва в себе си най-важните събития от историята на църквата, най-важните празници, а понякога и не толкова разпространени и популярни теми, случки, притчи и др., взети от Четирите евангелия, а понякога и сцени от апокрифите. Дობилата популярност система за изобразяване на евангелските събития, представяваща един изобразителен разказ, е позната от ерминията на Дионисий от Фурна. Смесиането на теми от различни цикли в един цикъл е характерно и за паметниците, украсени от нашите зографи.

За майсторите от големите художествени центрове като Банския и Самоковския, получили своята школовка на Атон, в Западна Европа или в Русия, не е било особено трудно да изпълнят съставените от просветеното монашество на Рилския или Бачковския манастир сложни иконографски програми. Знаем, че са разполагали с писмени иконографски нарънници (ерминии) и с обширни, предлагащи достатъчно площ католицизи. Така те са имали възможността да „изтъкнат универсалността на църквата“⁷. Какви са изискванията към недотам значимите майстори, работили в малки селски църкви,

какви образци са използвали, кой е съставял иконографските програми на тези малки църкви – трудно може да се даде еднозначен отговор. Ясно е обаче, че киторите са се стремели техните храмове да съперничат на големите манастирски и градски църкви.

Основната живописна украса в храма на село Лъки е евангелският цикъл, разположен в полусвода, уви, тези изображения са в напреднал стадий на разрушение. Днес част от сцените се идентифицират по отделни детайли. В южната част на полусвода са разположени сцените: „Жертвоприношението на Авраам“, „Въведение Богородично“, „Благовещение Богородично“, „Рождество Христово“, „Избиване на витлеемските младенци“, „Христос беседа с книжниците в храма“, „Кръщение Христово“, „Сватбата в Кана Галилейска“. В северния полусвод намирам: „Бичуване Христово“, „Христос на съд при Анна и Каифа“, „Разпятие Христово“, „Сваляне от Кръста“, „Възкресение Христово“, „Грехопадение“. В пространството между арките са разположени пророци и евангелисти, но поради лошото състояние повечето персонажи не могат да бъдат идентифицирани. В евангелския цикъл няма сцени, които да отличават традиционната иконографска схема, към която се придържат зографите от семейство Минови. На южната и западната страна няма запазени изображения или следи от живопис. На северната стена, непосредствено до олтарта, има няколко изображения, които по принцип нямат връзка помежду си, а и видимо са изпълнени от различни зографи.

Специално място е отделено за пророк Илия – „Възнесението на пророк Илия“ и „Жертвата на пророк Илия и на жреците на Ваал“. Първата сцена е популярна и често се среща както в монументалната живопис, така и в иконописата. Зографите Минови включват това изображение и в други, изпълнени от тях паметници като храм „Св. Георги“ в село Златолист, Мелнишко, а в храма „Св. Богородица Живоносен източник“ в село Капатово те отделят специално място за няколко сцени от живота на пророка. Изображение на „Жертвите на пророк Илия и на жреците на Ваал“ обаче не съм срещал в други паметници, изпълнени от зографите от кръга Минови⁸.

Като цяло програмата на стенописите в храма „Успение Богородично“ в село Лъки се състои от стандартни композиции и от общоприети и почитани в православния свят светци. В интерпретирането на религиозните сюжети ярко проличава творческата

индивидуалност на автора. Изображенията са раздвижени, с ярък колорит и много битови подробности. Стилът на работа на Марко Минов е специфичен и трудно може да се сравни с работилите по същото време зографи.

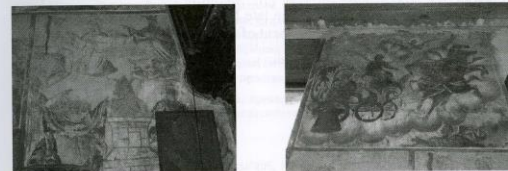
Основната цел на този текст бе да представи стенописите в храма „Успение Богородично“ в село Лъки. Проучването на този паметник от епохата на Късното възрождане допринася за обогатяване на представата ни за развитието на изкуството по българските земи. Проучването на повече паметници в този интересен, но слабо проучен район на Югозападна България ще допринесе за допълване картината на българското културно наследство от епохата на Възрождането.

Бележки:

- ¹Курци, Патриарх Български. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война (1877–1878), Т. I (1878–1885). Кн. 1. С., 1969; Кн. 2. С., 1970; Темелски, Хр. Екзарх Йосиф I. С., 2006.
- ²Повече за зографиите от семейство Минови вж. Димитров, Вл. Зографската фамилия Минови и тяхното стенописно наследство. С., 2012.
- ³Бакалова, Е. Стенописите на църквата при село Беренде. С., 1976.
- ⁴Повече за иконографията на Христос в гроба пътеките, вж.: Velmans, T. Le Christ de Pitié à l'église des Saints-Pierre-et-Paul à Timovo et l'époque des Paléologues. – Годисник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“. Т. 88 (7). С., 1995; Жораков, З. За иконографията на „Христос в гроба“ през XV век: две изображения в Кулдумиш и Търново. – В: Светогорска обител Зограф. Т. II. С., 1996.
- ⁵Димитров, Вл. Цит. съч., 81–86.
- ⁶Пред образа има разположени църковни утвари, които не ми беше позволено да преместя, за да видя по-добре изображението.
- ⁷Куанджиев, Ал. Архитектура, ригуал и стенопис в главната църква на Рилския манастир. – Проблеми на изкуството, 2000, кн. 1, с. 23.
- ⁸Повече за култа към св. пророк Илия вж. Мутафов, Ем. Паганистични елементи в култа и иконографията на св. пророк Илия. С., 61.

1 2

3 4

5

- 1. Храм „Успение Богородично“, с. Лъки, Гоцеделчевско – възпоменателен надпис за строежа на храма
- 2. Храм „Успение Богородично“, с. Лъки, Гоцеделчевско – възпоменателен надпис за стенописите
- 3. Храм „Успение Богородично“, с. Лъки, Гоцеделчевско – Пророк Илия
- 4. Храм „Успение Богородично“, с. Лъки, Гоцеделчевско – Възнесението на пророк Илия
- 5. Храм „Успение Богородично“, с. Лъки, Гоцеделчевско – Свѣтбата в Кана Галилейска

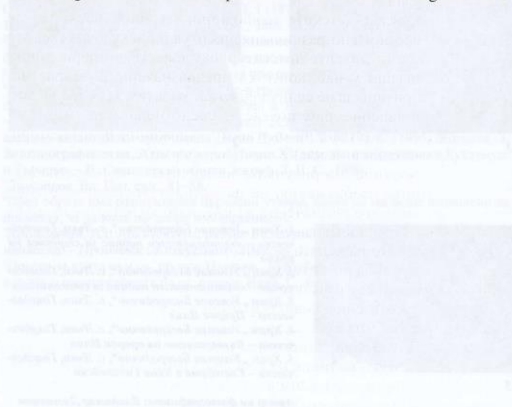
Автор на фотографиите: Владимир Димитров

Murals at the Church of the Dormition of the Most Holy Mother of God, Village of Laki, Gotse Delchev Region

Vladimir Dimitrov
New Bulgarian University

Abstract: The paper presents the murals at the Church of the Dormition of the Most Holy Mother of God, village of Laki, Gotse Delchev region. The iconographic programme of the murals comprises standard compositions and saints generally accepted and venerated across Christendom. The representations at the church were painted by icon-painter Marko Minov from the village of Karaköy, a member of the Minovs, a family that has painted in that part of Bulgaria.

Exploration of this monument of the late National Revival period allows for broadening the idea of the development of this art across the Bulgarian lands.

ИВАН ЕНЧЕВ – ВИДНО И ДЕТСКО-ИНОШЕСКАТА ПЕРИОДИКА ОТ КРАЯ НА XIX И НАЧАЛОТО НА XX ВЕК

Иван Енчев
Братанова

Иван Енчев е роден в село Братанова, община Братанова, в Бяла, днешно в община Братанова, област Бяла. Роден е на 18 декември 1880 г. в село Братанова, община Братанова, област Бяла. Започва да учи в началното училище в Братанова, а след това в гимназията в Бяла. По време на ученичеството си участва в революционното движение. След края на войната учи в Бяла, а след това в София. Работил е в различни области на изкуството, включително в театралния и филмовия. Автор е на много книги и статии, свързани с българската литература и изкуство.

Иван Енчев е един от най-известните български писатели и журналисти. Неговите произведения са много разнообразни и интересни. Той е автор на много романи, разкази и статии. Неговите произведения са много популярни и са прочетени от много хора.

Иван Енчев е един от най-известните български писатели и журналисти. Неговите произведения са много разнообразни и интересни. Той е автор на много романи, разкази и статии. Неговите произведения са много популярни и са прочетени от много хора.